

Andoková, Marcela

Prítomnosť Augustínovho výkladu Enarratio in Psalmum 118 v Husovom komentári k Žalmu 118

Studia historica Brunensia. 2009, vol. 56, iss. 1-2, pp. [69]-87

ISBN 978-80-210-5028-0

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115312>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARCELA ANDOKOVÁ

PRÍTOMNOSŤ AUGUSTÍNOVHO VÝKLADU *ENARRATIO* IN *PSALMUM* 118 V HUSOVOM KOMENTÁRI K ŽALMU 118

The Occurrence of Augustine's Interpretation of Enarratio in Psalmum 118 in the Commentary on Psalm 118 of Jan Hus

The goal of this study is to examine the occurrence of the Church Fathers and their intellectual heritage in Hus's commentary on Psalm 118 with special attention to Augustine and his Enarratio in Psalmum 118. The first part of the paper presents Hus's commentary and points out the presence of other medieval and patristic commentaries, among which the ideas of Augustine of Hippo clearly stand out. The second part focuses on Augustine's interpretation of Psalm 118 and its position within his own exegetic work. Consequently, the author offers an insight into Augustine's exegesis, which is also reflected in Hus's commentary on the said Psalm. The last part of the paper presents a short analysis of both commentaries highlighting the elements shared by the two authors. It shows that in his interpretation, Hus focused on questions connected to morality and practical Christianity.

Key words:

Jan Hus, commentary on Psalm 118, Augustine, Enarratio in Psalmum 118, exegesis, God's law and grace

Jan Hus ako vynikajúci kazateľ a nadšený horliteľ za morálnu reformu cirkvi opieral svoje učenie predovšetkým o Písmo a prvé storočia kresťanskej komunity. Preto vo svojich dielach kladie zvláštny akcent na náuku cirkevných otcov, ktorých autoritu potvrdzuje na viacerých miestach svojej spisby. Prejavuje sa to tiež v jeho komentároch k žalmom, konkrétne k Žalmu 118, ktorý je predmetom tejto štúdie. Položili sme si teda otázku, aké miesto v Husovom komentári zaujíma Augustinus z Hippo, ktorý sám ako neúnavný kazateľ a obranca viery mohol byť pre Husa v nejednom ohľade prameňom inšpirácie. Augustín zasvätil totiž všetky prostriedky svojej kultúry a výreč-

nosti štúdiu Písma a jeho odovzdávaniu Božiemu ľudu skrze liturgiu. Zväčša, ak nie vždy, sa opieral práve o Bibliu a v nej nachádzal potrebné myšlienky, ako aj východiskový bod, nech už vysvetľoval verš po verši, slovo po slove, zmysel niektorého žalmu alebo biblickej perikopy, aby pomocou nej poučil o kresťanskej náuke, prípadne poskytol morálne povzbudenie či výzvu ku kresťanskej cnosti. Pozrime sa teda podrobnejšie, akú úlohu zohráva jeho *Enarratio in Psalmum* 118 pri vzniku Husovho komentára k tomuto žalmu. Ešte predtým však nahliadnime do každého z týchto komentárov osobitne, aby sme si vytvorili ucelenejší obraz o postupe práce oboch autorov.

Miesto cirkevných otcov v Husovom komentári k Žalmu 118

Keď počas svojich teologických štúdií získal Hus na pražskej teologickej fakulte v roku 1404 prvý titul, začal ako *baccalarius biblicus* vysvetľovať sedem pastorálnych epištola a Žalmy 109–118 (r. 1405–1407).¹ Vo svojich výkladoch žalmov veľmi kompetentne cituje Písmo a chváli ho ako prostriedok, ktorý má liek na všetky choroby,² pričom Kristus sám je lekár a lieči ľudí skrze svoje Slovo.³

Abecedný Žalm 118 (*psalmus abecedarius*), ktorý obsahuje 176 veršov, je zo všetkých žalmov najdlhší a jeho výklad zaberá takmer dve tretiny Husovho komentára k žalmom. Autor ho rozčlenil do 22 častí podľa rovnakého počtu písmen hebrejskej abecedy, z ktorých každé zoskupuje osem biblických veršov.⁴ Pri čítaní Husovho textu máme na prvý pohľad dojem, že jeho výklad pozostáva viac-menej z myšlienok a komentárov významných patristických a stredovekých autorít, ktoré komentovali tento žalm. Hus jednotlivé úryvky radí za sebou a z nich vytvára svoj vlastný komentár, pričom je miestami len pomerne ťažké zistiť, ktorý text je vyslovene jeho a kde sa už odvoláva na inú uznávanú autoritu. Táto prax, ktorá moderného bádateľa môže azda prekvapiť, bola však v Husovej dobe úplne bežná,

¹ V tejto štúdií sa pridrižujeme numerotácie žalmov podľa Septuaginty. Husov výklad Žalmu 118 citujeme podľa starej tlače *Ioannis Hus et Hieronymi Pragensis confessorum Christi Historia et monumenta* 2 (= Jan Hus: *In Psal.*). Ed. M. Flacius Illyricus. Norimbergae 1558, f. 229r–339v.

² Por. napr. Jan Hus: *In Psal.* 118, 28, f. 286r.

³ Jan Hus: *In Psal.* 118, 145, f. 328r–328v: *Orationis ergo quaerenda est medicina. Clama ergo ad Medicum, qui de coelo descendens aegrotos sanat.* Por. Petrus Lombardus: *Commentaria in Psalmos* (= *Psalm.*) 118. Ed. J.-P. Migne. Patrologiae cursus completus, series Latina (= PL) 191. Parisiis 1854, col. 1117A.

⁴ Por. Jan Hus: *In Psal.* 118, 1, f. 273v; Petrus Lombardus: *Psalm.* 118, col. 1043D–1044C.

ba dokonca legitímna. Originalita, dnes považovaná za jedno z rozhodujúcich kritérií vedeckých kvalít jednotlivca, nebola v jeho dobe cnosťou, ale skôr nedostatkom. Hus v tomto ohľade preukazuje obdivuhodnú znalosť komentárov k tomuto žalmu, o čom svedčí široká škála autorov, ktorých priamo cituje či parafrázuje, pričom značný priestor venuje tiež cirkevným otcom a ich interpretácii Biblie. Nie vždy však odkazuje priamo na patristický text; nezriedka preberá citáty z otcov tak, ako sú uvedené v neskorších stredovekých komentároch. Text býva pritom neraz pozmenený a je neľahké určiť, do akej miery sa stredoveký komentátor skutočne inšpiroval patristickou autoritou.⁵ Avšak to, čo robí Husov komentár zaujímavým a novým, sú práve jeho vlastné reflexie nad stavom súdobej cirkvi, ktoré v ňom autor prezentuje a podopiera biblickými citátmi. Tieto pasáže sú odrazom Husových reformných snáh, ktoré nájdú svoje pevné ukotvenie v jeho neskorších dielach.

Na základe štatistického výskumu sme dospeli k záveru, že najčastejšie citovaným autorom v Husovom výklade Žalmu 118 je Petrus Lombardus a jeho komentár k tomuto žalmu⁶ (254/96 odkazov).⁷ Zaujímavé však je, že Hus v texte Lombardského meno (na rozdiel od väčšiny iných citovaných autorít) priamo nespomína, ale bežne uvádza jeho citát slovami *Glosa dicit*. I keď nepoznáme odpoveď na to, prečo si tak počínal, je zjavné, že Lombardský sa u neho samého i jeho súčasníkov tešil veľkej obľube a jeho komentáre boli Husovým univerzitným poslucháčom zrejme dobre známe. Druhým najcitovanejším autorom v Husovom výklade je Nicolaus Gorranus (136/157 odkazov), ktorý písal svoje komentáre v 13. storočí, a na treťom mieste spomedzi stredovekých teológov v počte odkazov (54/41) stojí

⁵ Tento problém vyvstáva v Husovom komentári k Žalmu 118 na viacerých miestach tiež v súvislosti s Augustínovým výkladom *Enarratio in Psalmum* 118. Viaceré pasáže, ktoré Hus označuje ako citát z „Glosu“, sa v mnohých prípadoch vzťahujú na Lombardského komentár a text oboch autorov býva zväčša blízky až temer identický. Nazdávame sa však, že neraz treba hľadať zdroj Lombardského inšpirácie už u Augustína, i keď sa výsledný text v nejednom ohľade od pôvodného patristického môže viac či menej odchyľovať. Pozri napr. Jan Hus: *In Psal.* 118, 85, f. 308v; Petrus Lombardus: *Psalm.* 118, col. 1086D; por. Augustinus: *Enarrationes in Psalmos* (= *En. in Ps.*) 118, serm. 20, 5. Ed. E. Dekkers – J. Fraipont. CCSL 38–40. Turnhout 1956, s. 1732.

⁶ Petrus Lombardus: *Psalm.* 118, col. 55–1296.

⁷ Prvý údaj tu predstavuje priamy citát z daného autora a údaj za lomkou nepriamu odvolávku. Na tomto mieste upozorňujeme čitateľa tiež na fakt, že získané štatistické údaje majú len informatívny charakter, keďže boli vyhotovené na základe pripravovanej a ešte nedokončenej kritickej edície CCCM Husovho komentára k Žalmom 109–118.

františkán Nicolaus de Lira (zom. r. 1349), o učenie ktorého sa Hus opieral v otázkach autority v cirkvi.⁸

Z patristických autorov patrí prvenstvo jednoznačne Augustínovi, ktorý v počte odkazov stojí ešte pred Lirom. Augustínov výklad Žalmu 118 cituje Hus priamo 129-krát a 22 výskytov predstavuje nepriamu odvolávkou. Okrem toho približne v 17 prípadoch ide o sporný odkaz. Iné Augustínove diela Hus cituje priamo sedemkrát a nepriamo na ne poukazuje v 13 prípadoch.⁹ I keď sa na viacerých miestach odvoláva Hus aj na ďalších otcov, predovšetkým na Ambróza (18/18), Gregora Veľkého (18/15), Hieronyma (1/4), Izidora zo Sevilly (1/1) a Cassiodora (0/1), jednoznačne pri zostavovaní svojho komentára uprednostňoval z patristických autorov Augustína. Ten mu bol v mnohých ohľadoch zrejme veľmi blízky, nielen pokiaľ išlo o samotný spôsob interpretácie biblického textu, ale aj o hĺbku a myšlienkové bohatstvo jeho odkazu, ktorého styčné body s Husovým výkladom sa pokúsime aspoň v základných kontúrach predstaviť neskôr.¹⁰ Hus sa vo svojom komentári pochopiteľne odvoláva hlavne na Augustínov výklad *Enarratio in Psalmum* 118, ale cituje tiež pomerne pestrú škálu iných jeho diel, zvlášť jeho *Sermones*, ako aj exegetické homílie na *Prvý Jánov list* (*In Iohannis epistolam ad Parthos tractatus*) a Jánovo evanjelium (*In Iohannis Evangelium tractatus*). Augustínovo myšlienkové bohatstvo ukryté v jeho kázňach Husovi ako kazateľovi pravdepodobne značne imponovalo. Hipnonský biskup sa v týchto dielach totiž neprejavuje ako špekulatívny teológ, ale skôr ako starostlivý pastier, ktorý vykladá Písmo svojim veriacim prístupným a zrozumiteľným jazykom, pričom apeluje na morálku a pravé hodnoty kresťanstva. O tom, že Hus Augustína považoval za veľkú autoritu, svedčí aj fakt, že ho hojne cituje nielen vo svojich výkladoch žalmov, ale tiež v takých význačných dielach, ako Komentár k štyrom sentenciám Petra Lombardského¹¹ či vo svojom kľúčovom a azda aj najkontroverznejšom

⁸ Por. D i D o m i z i o , Daniel: *Jan Hus's De Ecclesia, Precursor of Vatican II?*. Theological Studies 60, 1999, s. 255.

⁹ Medzi týmito dielami sa najčastejšie vyskytujú odkazy na Augustínove *Sermones ad populum* (2/4).

¹⁰ Vplyv Augustína badať tiež u Husovho predchodcu Mateja z Janova, ktorý bol učeníkom Jana Miliča z Kroměříže. K Husovým predchodcom pozri napr. H e r o l d , Vilém: *The University of Paris and the Foundations of the Bohemian Reformation*. In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice 3*. Ed. Z. V. David – D. R. Holeton. Praha 2000, s. 15–24; W e r n e r , Ernst: *Jan Hus. Welt und Umwelt eines Prager Frühreformators*. Weimar 1991, s. 21–121. K prítomnosti Augustína a augustinizmu v stredovekom myslení a teológii pozri tiež S a a k , Eric L.: *High Way to Heaven. The Augustinian Platform Between Reform and Reformation, 1292–1524*. Studies in Medieval and Reformation Thought 89. Leiden 2002.

¹¹ Jan H u s : *Super IV. Sententiarum*. Ed. V. Flajšhans. Praha 1904–1906.

diele *De Ecclesia*,¹² kde myšlienky Augustína vystupujú v priebehu celého diela zvlášť do popredia.¹³ Keď sa v ňom zaoberá otázkou dôležitosti pápeža a kardinálov v cirkvi, odvoláva sa predovšetkým na prvé tri storočia, počas ktorých cirkev prosperovala pod vedením samotného Krista pomocou oddaných kňazov a biskupov, ktorí cirkvi slúžili prostredníctvom jeho zákona. A ďalej hovorí, že Augustín bol pre cirkev užitočnejší než mnohí pápeži a že jeho učenie je v dejinách hodnotnejšie než všetci kardináli, ktorí kedy zastávali svoj úrad.¹⁴

To len potvrdzuje fakt, že Hus rozhodne neuznával iba autoritu Písma, hoci stálo u neho na prvom mieste, ale interpretácia Biblie u otcov a ich chápanie cirkvi zohrávali pri formovaní jeho názorov a pohľadov na cirkev značný význam. Ak chceme lepšie pochopiť, v čom táto príťažlivosť a inšpirácia spočívala (pochopiteľne hlavne v súvislosti s Augustínom), pozrieme sa aspoň v krátkosti na to, aké miesto zaberá *Enarratio in Psalmum* 118 v jeho exegetickom diele.

Augustinus expositor psalorum

Vrchol Augustínovej exegetickej práce a lásky k žalmom predstavuje jeho rozsiahly komentár k žaltáru, ktorý sa od čias Erazma Rotterdamského, prvého editora tohto diela, nazýva *Enarrationes in Psalmos*.¹⁵ Tieto výklady žalmov predstavujú zbierku 150 kázaní osobitného typu, ktoré nepatria k bežnej pastoračnej činnosti hipponského biskupa. Na rozdiel od liturgických kázaní v pravom slova zmysle, ktorých témy sa každoročne opakovali v rytme slávených sviatkov, boli *Enarrationes* v zásade prednesené len raz. Augustín postupne vyčerpал celý žaltár, nie však podľa číselného poradia žalmov,¹⁶ ale na základe osobnej voľby, ktorá nám až doteraz

12 *Magistri Johannis Hus Tractatus De ecclesia*. Ed. S. H. Thomson. Cambridge 1956; tiež český preklad tohto diela, berúci do úvahy aj tie manuskripty, ktoré Thomsonova edícia nezohľadňuje: *Mistr Jan Hus O církvi*. Ed. F. M. Dobiáš – A. Molnár. Památky staré literatury české 29. Praha 1965. Dôležitosť a vplyv Augustínovej teológie v Husovej náuke o cirkvi predstavuje napr. De Vogh t, Paul: *Hussiana*. Revue d'histoire ecclésiastique. Bibliothèque 35. Louvain 1960, s. 66–92.

13 Por. Spinka, Matthew: *John Hus: A Biography*. Princeton, New Jersey 1968, s. 57.

14 Por. *M. Johannis Hus Tractatus De ecclesia* 15D, s. 121.

15 Por. Rebillard, Eric: *Sermons*. In: *Encyclopédie Saint Augustin – La Méditerranée et l'Europe IVe–XXIe siècle*. Ed. A. D. Fitzgerald. Paris 2005, s. 1323.

16 O chronológii Augustínových *Enarrationes* sa do veľkej miery zaslúžili La Bonnardière, Anne-Marie: *Recherches de chronologie augustinienne*.

ostáva v podstate neznáma. Vieme však, že *Enarrationes* predstavujú z veľkej časti príležitostné kázne, ktoré autor systematicky dopĺňal s cieľom vytvoriť ucelenú exegézu celého žaltára.¹⁷ Dokladom toho sú aj jeho slová z úvodu k *Enarratio in Psalmum* 118, kde sa dozvedáme, že výklad tohto jedného žalmu chýbal, aby bola zbierka kompletná.¹⁸

Ako úplne posledný v poradí bol teda komentovaný abecedný Žalm 118, ktorý stojí akoby bokom od ostatných *Enarrationes*. Vznikol až po dokončení celého zvyšného diela v čase, keď už boli jednotlivé kázne a komentáre k žalmom zoradené do zbierky v hipponskej knižnici. Na jeho odlišnosť od ostatných poukazuje aj Augustínov výrok v prológu k *Enarratio in Psalmum* 118:

*Psalmos omnes ceteros, quos codicem psalmodum novimus continere, quod ecclesiae consuetudine psalterium nuncupatur, partim sermocinando in populis, partim dictando exposui, donante Domino, sicut potui; psalmum vero centesimum octavum decimum, non tam propter eius notissimam longitudinem, quam propter eius profunditatem paucis cognoscibilem differebam.*¹⁹

Odborníci sa dnes zhodujú v tom, že ho časovo možno zaradiť do obdobia niekedy po roku 422,²⁰ avšak presnejšie časové určenie zatiaľ nie je ohraničené.²¹

Z prológu k tomuto výkladu ďalej vyplýva, že *Enarrationes in Psalmos* možno rozdeliť na kázané a diktované. Augustín teda komentoval všetky žalmy, ale nie všetky kázal na verejnosti. V prípade *Enarratio in Psalmum*

Études Augustiniennes, Série Antiquité 23. Paris 1965; *Recherches sur les grandes Enarrationes in Psalmos dictées d'Augustin*. Annuaire de l'École Pratique des Hautes Études 87, 1978–79, s. 319–324; H o m b e r t , Pierre-Marie: *Nouvelles recherches de chronologie Augustinienne*. Paris 2000, s. 564–634.

17 Por. R o n d e a u , Marie-Josèphe: *Les commentaires patristiques du Psautier (IIIe–Ve siècles)* 2. Roma 1985, s. 171.

18 A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, prol., s. 1664: ... *deesse opusculis nostris*.

19 Tamtiež, s. 1664. Rovnako ho klasifikuje tiež Possidiov *Indiculus: Excepto centesimo octavo decimo*. (Por. P o s s i d i u s : *Operum sancti Augustini elenchus* 10, 4. In: *Miscellanea Agostiniana* 2. Ed. A. Wilmart. Roma 1931, s. 182).

20 Por. K a n n e n g i e s s e r , Charles: *Enarratio in Ps. CXVIII: science de la Révélation et progrès spirituel*. *Recherches Augustiniennes* 2, 1962, s. 363; La Bonnardière, A.-M.: *Recherches de chronologie augustinienne*, s. 132.

21 Bernardini kladie *Enarratio in Psalmum* 118 do obdobia, keď boli do mesta Hippo prinesené ostatky svätého Štefana (okolo r. 424–425). Por. B e r n a r d i n i , Paolo: *Cordis dilatatio, iustitiae est delectatio: Studio sulla Enarratio in Psalmum CXVIII di Agostino*. Pisa 2000, s. 73; tiež S a x e r , Victor: *Morts martyrs reliques. En Afrique chrétienne aux premiers siècles*. Paris 1980, s. 246.

118 je situácia ešte zložitejšia. Tento výklad pozostáva z 32 *sermones* a je takmer isté, že vznikol postupne. Ako dlho na ňom Augustín pracoval, nám nie je úplne jasné, avšak javí sa ako dielo úplne odlišné od ostatných *Enarrationes*. Augustín ho s najväčšou pravdepodobnosťou vykladal pred menším okruhom klerikov zo svojho kláštora,²² aby ich pomocou týchto výkladov pripravil na kazateľskú dráhu. *Enarratio* bolo vzápätí zachytené písomne, aby ho neskôr mohli použiť budúci kazatelia pri príprave vlastných kázni.²³ Fakt, že ho nepredniesol pred širším poslucháčstvom, naznačuje aj Augustínov výrok, že je len zopár (*pauci*) takých, čo sú schopní pochopiť tento žalm, nie tak ani pre jeho povestnú dĺžku ako skôr pre jeho hĺbku. To naznačuje, že ho považoval za obsahovo príliš náročný na to, aby ho mohol predniesť pred širším obecnstvom. Všeobecne sa tento komentár javí ako zrelé dielo. Biskup z Hippo v ňom prakticky verš po verši (*commentarius currens*) vysvetlil celý Žalm 118 a ponúkol tak jeho ucelenú exegézu.

Rozhodne môžeme konštatovať, že *Enarrationes* sa tešili veľkej obľube nielen u Augustínových súčasníkov, ale aj u neskorších generácií a ich prestíž dokazuje tiež veľký počet kópií vyhotovených v stredoveku, ako aj poznatky, ktoré o nich mali stredovekí komentátori. Predstavovali v tom čase najvýznamnejší patristický komentár k žalmom a patrili k štandardnej súčasťi stredovekých knižníc. Záujem o ne potvrdzuje aj samotný Hus vo svojom komentári k Žalmu 118.

Spôsob interpretácie biblického textu v Augustínovom a Husovom komentári k Žalmu 118

Ako sme už naznačili vyššie, je pri čítaní Husovho komentára k Žalmu 118 niekedy pomerne náročné určiť, ktoré časti predstavujú jeho osobný prínos pri interpretácii tohto žalmu a ktoré sú len prevzaté od iných komentátorov. Aj v prípadoch keď priamo cituje Písmo a jeho citátmi dokladá vlastné myšlienky, nie je vždy úplne jasné, či sa pritom neinšpiruje inou autoritou. Značná rôznorodosť a bohatý arzenál priamych patristických citácií však svedčia o tom, že jednotlivé komentáre nepreberá iba pasívne, ale na

22 Por. L a B o n n a r d i è r e , A.-M.: *Recherches de chronologie augustiniennne*, s. 120–126, zvlášť s. 124.

23 Názor La Bonnardiérovej (*Recherches de chronologie augustiniennne*, s. 141), že Augustínov výklad Žalmu 118 bol prednesený reč za rečou ako nejaký „kurz“ či prednáška na pokračovanie kňazom v čase diskusií s pelagiánmi na tému zákona a pravej spravodlivosti, potvrdzujú tiež ďalší autori. Pozri napr. F i e d r o w i c z , M i c h a e l: *Psalmus Vox Totius Christi. Studien zu Augustins 'Enarrationes in Psalmos'*. Freiburg – Basel – Wien 1997, s. 20.

viacerých miestach poukazuje v súvislosti s daným veršom žalmu na rôzny spôsob jeho interpretácie u viacerých patristických autorov súčasne, hoci sa pritom neraz opiera o komentáre stredovekých autorov, ktorí z otcov vychádzali.²⁴ Vzájomne ich porovnáva a na podporu vlastných ideí používa ten, resp. tie výklady, ktoré najviac odpovedajú spôsobu jeho uvažovania. Podobne ako otcovia, ktorí sa vo svojich komentároch opierali predovšetkým o samotný biblický text, aj Hus vysvetľuje Písmo Písmom, používajúc celú Bibliu na objasnenie textu, ktorým sa práve zaoberá. Keďže text ním analyzovaného žalmu odkazuje na Krista,²⁵ ponúka za predpokladu, že Písmo predstavuje jednotu, na nejednom mieste jeho kristologickú interpretáciu.²⁶ V tomto ohľade nachádza jeho výklad viaceré spoločné prvky s Augustínovou exegézou žalmov.²⁷

Už pri zbežnejšom nahliadnutí do *Enarratio in Psalmum* 118 si môžeme všimnúť veľké množstvo biblických citátov, ktoré Augustín používa na objasnenie samotného textu žalmu. Ich počet v texte sa dá vysvetliť na základe interpretačnej metódy *scriptura per scripturam intellegi*, ktorú Augustín používal vo figuratívnej aj literálnej exegéze. Tento druh textovej interpretácie vznikol ešte v časoch alexandrijskej filológie a bol formulovaný na základe starej axiómy *Homerum ex Homero*. Metóda, ktorá vykladala nejasné alebo ambivalentné miesta pomocou iných textov toho istého autora, sa používala aj v rabínskej exegéze a bola recipovaná pre kresťanský výklad Biblie, a to v neposlednom rade tiež preto, aby sa zamedzilo svojvoľnému gnostickému alegorizmu.²⁸ Augustín, ktorý požadoval od vykla-

²⁴ Por. napr. Jan H u s : *In Psal.* 118, 56, f. 297r. Na tomto mieste poukazuje Hus na rôzne čítanie Žalmu 118, 56 u Augustína, Ambróza a Hieronyma.

²⁵ Túto myšlienku prezentuje Hus už na začiatku svojho komentára k Žalmu 118 (Jan H u s : *In Psal.* 118, 1, f. 272v: *Via, 'id est in Christo', etiam in via virtutum*).

²⁶ Pozri napr. Jan H u s : *In Psal.* 118, 81, f. 307v: *Mea anima multipliciter lassata defecit prae nimia expectatione, prae timoris magnitudine et prae cordiali amore in tuum salutare, id est in Christum, de quo Genesis 49: Salutare tuum expectabo, Domine...*

²⁷ Augustín vysvetľuje žalmy hlavne kristologicky. Podľa všeobecného presvedčenia prvotnej cirkvi boli síce napísané Dávidom (por. napr. A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 7, 1, s. 139), modliaci sa kresťan si ich však osvojuje, keď ich chápe ako prorocké slová vzťahujúce sa – tak ako celý Starý zákon – na Krista. Augustínovo rozvíjanie idey, že v žalmoch je prítomný *Christus totus*, sa zakladá na Tychoniovom diele *Liber regularum*, ktoré analyzuje v tretej knihe *De doctrina christiana* (por. A u g u s t i n u s : *De doctrina Christiana* (= *De doctr. Christ.*) 3, 30, 42–37, 55. Ed. J. Martin. CCSL 32. Turnhout 1962, s. 102–115). Myslenie kresťanov sa prednostne orientuje na osobu Krista, ktorý odhaľuje jednotu obidvoch zákonov, vysvetľuje ju a pomáha chápať Starý zákon vo svetle Nového.

²⁸ K tejto interpretačnej metóde pozri napr. F i e d r o w i c z , M.: *Psalmus Vox Totius Christi*, s. 138–142.

dateľa Písma, aby ho celé poznal, vychádzal pritom z teologického názoru, že jednota biblických kníh má svoj pôvod v jedinom božskom autorovi a že všetky biblické knihy tým, že sa vzťahujú na Boží plán spásy, sa vzájomne dopĺňajú, objasňujú a prehlbujú. Preto k pochopeniu konkrétneho textu nestačí len výklad jeho, v ňom samom obsiahnutého imanentného významu, ale teologicko-spirituálne bohatstvo daného biblického slova sa oveľa viac otvára práve v dokazovaní jeho koherencie s inými miestami v Písme, ktoré ho objasňujú.

Augustín cituje iné biblické miesta tak k podloženiu výpovede samotného žalmu, ako aj vlastného výkladu, pričom Biblia ostáva vždy autoritou.²⁹ Bohatstvo biblických referencií je pochopiteľné, lebo Biblia vysvetľuje Bibliu a jeden citát možno objasniť iným citátom. V *De doctrina christiana* sa autor k tejto problematike vyjadruje týmito slovami:

*Preto ani iné veci nemožno chápať len v ich prvotnom význame, ale každá z nich označuje nielen dve, ale niekedy aj viacero rozdielnych vecí podľa toho, v akej súvislosti a na ktorom mieste sú použité. Z tých miest, kde je zmysel slov stanovený dosť jasne, sa máme učiť, ako treba chápať význam úsekov nejasných.*³⁰

Pokiaľ sa Augustín v maximálnej možnej miere snaží dať do súvisu konkrétny verš žalmu s jeho literálnym či duchovným kontextom, robí tak s cieľom rozriešiť nejasnosti (*obscuritates*), s ktorými sa potýka. Často ponúka viaceré možnosti pre pochopenie verša bez toho, aby určil jeho jediný zmysel.³¹ V prípade nejednoznačných pasáží porovnáva viaceré kódexy³² a na základe ich komparácie sa snaží dôjsť k správne mu zmyslu. Mnohé

²⁹ Por. napr. Augustinus: *En. in Ps.* 118, serm. 2, 3, s. 1670.

³⁰ Augustinus: *De doctr. christ.* 3, 25, 37, s. 99: *Sic et aliae res non singulae, sed unaquaeque eorum, non solum duo aliqua diversa, sed etiam nonnumquam multa significat pro loco sententiae, sicut posita reperitur. Ubi autem apertius ponuntur, ibi discendum est, quomodo in locis intellegantur obscuris.* Preklad: Ando Kováč, Marcela: *O kresťanskej náuke – O milosti a slobodnej vôli.* Prešov 2004, s. 112. Pozri tiež český preklad J. Nechutovej: *Křesťanská vzdělanost.* Praha 2004.

³¹ Por. napr. Augustinus, *En. in Ps.* 118, serm. 23, 5, s. 1743.

³² Augustinus: *En. in Ps.* 118, serm. 14, 2, s. 1708–1709: *Nonnulli autem codices non habent mandata, sed testimonia; sed mandata in pluribus invenimus, et maxime graecis. Cui linguae tamquam praecedenti, unde ad nos ista translata sunt, magis credendum esse quis ambigat?* Tento Augustínov výklad preberá prakticky doslova vo svojom komentári k Žalmu 118 aj Hus (por. Jan Hus: *In Psal.* 118, 45, f. 293r–293v).

nejasnosti mu pritom pomáha rozriešiť grécky text,³³ na ktorý sa odvoláva a ktorého znenie porovnáva s latinskými prekladmi.

Pri svojej práci poukazuje Augustín zavše na legitímnosť všetkých prekladov toho či onoho verša a v iných prípadoch zas jasne vysvetľuje, prečo uprednostňuje ten či onen z nich. Na jeho interpretáciu biblického textu odkazuje vo svojom komentári k Žalmu 118 aj Hus,³⁴ avšak Augustínov výklad gréckeho textu zväčša iba preberá, pričom by sme v celom jeho komentári sotva našli pasáž, kde by na základe lektúry Biblie ponúkal svoju vlastnú exegézu, založenú na hlbšej analýze pôvodného textu. Ako príklad uvedme túto pasáž:

Erravi, inquit, sicut ovis perdita; quaere servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus. Nonnulli codices non habent quaere, sed vivifica. Una quippe syllaba interest, qua inter se in graeco distant ζη/σov et ζη,τησov; unde et ipsi codices Graeci variant. Sed quodlibet horum sit, ovis perdita quaeratur, ovis perdita vivificetur, propter quam pastor eius nonaginta novem dimisit in montibus, et eam quaerens, iudaicis laceratus est vepribus. Sed adhuc quaeritur, adhuc quaeratur, ex parte inventa adhuc quaeratur. Ex ea namque parte, qua dicit iste: mandata tua non sum oblitus, inventa est; sed per eos qui mandata Dei eligunt, colligunt, diligunt, adhuc

³³ Pokiaľ rôznosť starých latinských prekladov Biblie ponúkala Augustínovi pri objasňovaní nejasných miest v Písme rôzne varianty, zväčša siahal po texte Septuaginty, aby odstránil nejasnosť nezriedka spôsobenú neprofesionálnym prekladom (por. A u g u s t i n u s : *De doct. christ.* 2, 15, 22, s. 47). V tej istej knihe poukazuje tiež na skutočnosť, že každá miestna cirkev v Afrike chcela mať svoj vlastný latinský preklad Biblie, a ich počet nemožno nijak vyčíslit'. Žiaľ väčšina z nich bola len veľmi zlej kvality, a tak si vieme predstaviť, akú nesmiernu námahu musel Augustín vynaložiť pri zhromažďovaní týchto prekladov, aby ich následne mohol porovnať (por. tamtiež 2, 11, 16, s. 42). Veľa svedectiev o týchto starých prekladoch Biblie, vyhotovených ešte pred Hieronymom a súhrne nazývaných *Vetus Latina*, sa nám zachovalo práve vďaka Augustínovi. V súvislosti s textom *En. in Ps.* 118 treba však podotknúť, že Augustín používal podľa vlastného svedectva po roku 415 čím ďalej tým viac lekcie z revízie Galského žaltára uskutočnenej Hieronymom (pozri *Psalterium Romanum – Le Psautier Romain et les autres anciens Psautiers Latins*. Ed. R. Weber. Collectanea biblica latina 10. Roma 1953, s. VIII–X; úvod k edícii CCSL 38. Ed. E. Dekkers – J. Fraipont, s. XIII, XXI). V tomto období mal tiež pred očami latinský preklad žaltára s hebrejskými časťami, ako o tom svedčí jedna poznámka na konci *En. in Ps.* 118, serm. 32, 8, s. 1776. Tento fakt je pre nás veľmi cenný, lebo nám môže pomôcť lepšie si uvedomiť, ako Augustín, hlavne v neskoršom období svojho života, postupoval v exegetickej práci.

³⁴ Na základe analýzy Husovho komentára, kde autor ponúka exegézu gréckeho textu Ž 118, možno konštatovať, že vo väčšine prípadov (asi 11 z celkového počtu 15) preberá priamo pasáže z *En. in Ps.* 118 a len trikrát odkazuje na Lombardského, pričom v jednom z nich sa nepriamo odvoláva aj na Augustína.

*quaeritur, et per sui pastoris sanguinem fusum atque dispersum, in omnibus gentibus invenitur.*³⁵

Na základe tohto citátu si môžeme jasnejšie uvedomiť, že Augustínova interpretácia biblického textu bola pomerne voľná. Autor pri porovnávaní jednotlivých kódexov neváhal akceptovať rôzne varianty, pokiaľ si tieto vzájomne neprotirečili, a zároveň mu umožňovali abstrahovať z textu duchovný zmysel (*sensus spiritalis*),³⁶ ktorý v jeho interpretácii žalmov zvlášť vystupuje do popredia.³⁷ Keďže pri výklade Písma má Augustín na zreteli v prvom rade potreby svojej komunity, interpretuje text tak, aby bol pre jeho veriacich prameňom duchovného života a akýmsi indikátorom na ceste k blaženosti, o ktorej hovorí práve rozoberaný Žalm 118.³⁸

Augustínova interpretácia žalmov sa zakladá na jeho presvedčení, že celé Písmo predstavuje hlbokú jednotu. Ide o jedinú Božiu reč (*unus sermo Dei*).³⁹ Úlohou interpretá žalmov je hľadať duchovnú potravu Nového zákona, ktorá je ukrytá v Starom „ako plod v koreni“⁴⁰. Pri výklade žalmov sa teda nepridržiava „litery“ či doslovného zmyslu žalmu (*solemus in psalmis non ad litteram attendere*), ale snaží sa cez literu objasniť tajomstvá skryté v nej (*sed per litteram scrutari mysteria*).⁴¹ V Biblii sa jasné miesta striedajú s nejasnými a pomáhajú udržať pozornosť čitateľa.⁴² Augustín vníma túto *obscuritas* Biblie pozitívnym spôsobom, lebo stimuluje intelekt človeka i jeho túžbu po hľadaní a odkrývaní božských pravd.⁴³

³⁵ A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, serm. 32, 7, s. 1775; por. Jan H u s : *In Psal.* 118, 176, f. 339v.

³⁶ V tomto ohľade môžeme konštatovať, že Augustínov spôsob interpretácie Biblie je pomerne vzdialený kritériám dnešnej exegézy, ktorá kladie dôraz v prvom rade skôr na historicko-kritickú metódu.

³⁷ Už u Origena (por. Origenes: *De principiis* 4, 2, 5. Ed. H. Görgemanns – H. Karp. Darmstadt 1992, s. 712) sa stretávame s historickou, alegorickou a morálnou exegézou. Hoci Augustín v spise *De doctrina christiana* nepoužíva túto typológiu ako systém, predsa však sa jednotlivo a bez priamej vzájomnej súvislosti vyjadruje o všetkých druhoch výkladu, tj. doslovnom (*litteralis*), alegorickom (*alegoricus/figurativus*), morálnom (*moralis*) a anagogickom (*anagogicus*). Pozri bližšie *Kresťanská vzdelanosť*, s. 18.

³⁸ Por. napr. A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, serm. 1, 1, s. 1665.

³⁹ Por. A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 103, serm. 4, 1, s. 1521.

⁴⁰ A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 72, 1, s. 986: *tamquam fructus in radice*.

⁴¹ A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 131, 2, s. 1912.

⁴² Tento princíp formuloval Augustín vo svojom spise *De doct. christ.* 2, 6, 8, s. 36; tiež 2, 8, 12, s. 38–39; 2, 9, 14, s. 41.

⁴³ Por. napr. A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, prol., s. 1665.

V súvislosti s novozákonnou interpretáciou žalmov si musíme uvedomiť ešte jednu skutočnosť, a to, že v *Enarratio in Psalmum* 118 badať zreteľný vplyv Pavlových listov.⁴⁴ Toto preferované používanie Pavlových textov sa začína už v období Augustínovho boja proti manichejcom, ktorí sa opierali najmä o učenie tohto apoštola. Skrze Ambróza objavil Augustín reлектúru Pavla a ten sa stal jeho obľúbeným autorom.⁴⁵ Hoci v augustínovskom korpuse sú všeobecne najčastejšie citované práve žalmy, Augustín ich číta vo svetle pavlovskej teológie.⁴⁶ Pavlovská optika je v nich silno prítomná a práve ona odhaľuje jeden z aspektov Augustínovho jedinečného a osobitého prístupu k žaltáru.⁴⁷

Čo sa Husa týka, môžeme konštatovať, že v jeho komentári k Žalmu 118 je najviac citovanou biblickou knihou celkom pochopiteľne žaltár (107/7-krát⁴⁸, okrem odkazov na samotný Ž 118). Spomedzi novozákonných kníh sa autor najčastejšie odvoláva na Evanjeliá (Mt: 104/34; Lk: 69/22; Jn: 56/9 a Mk: 20/10-krát), a z ďalších novozákonných spisov uprednostňuje vo svojom výklade *List Rimanom* (24/6-krát) a oba *Listy Korintánom* (1 Kor: 18/5 a 2 Kor: 14-krát). Z nášho výskumu tiež vyplýva, že Hus sa viac odvoláva na Bibliu pri rozvíjaní vlastných myšlienok než pri komentovaní textov iných stredovekých či patristických autorov. No v porovnaní s *Enarratio in Psalmum* 118 by sa dalo povedať, že Hus cituje Písmo v menšej miere ako Augustín. Neprekvapí nás to však, ak si uvedomíme, že väčšiu časť Husovho komentára tvoria pasáže pochádzajúce od iných autorov, ktorých myšlienky objasňujúce text tohto Žalmu považoval za zvlášť relevantné. Dôležitosť novozákonnej interpretácie žalmov je v jeho komentári jednoznačne citeľná, keďže Boží zákon, o ktorom hovorí Žalm 118, nachádza svoje naplnenie práve v Kristovi, ako budeme mať možnosť vidieť v nasledujúcej časti tejto štúdie.

44 Najčastejšie citovanou biblickou knihou v tomto Augustínovom výklade je Pavlov *List Rimanom*. Por. L i c h n e r , Miloš: *L'approche biblico-pastorale dans l'Enarratio in psalmum 118 d'Augustin*. Centre Sèvres. Paris 2005, s. 30–31.

45 Por. A u g u s t i n u s : *Confessiones* 8, 12, 29. Ed. L. Verheijen. CCSL 27. Turnhout 1981, s. 131.

46 Na značnú nekonvenčnosť Augustínovej interpretácie žalmov, ktorá sa odchyľuje od gréckej tradície hlavne v pavlovskom prístupe k žalmom, poukazuje tiež Hieronym. Por. H i e r o n y m u s : *Epistula* 105, 5. Ed. I. Hilberg. CSEL 55. Wien 1996, s. 246.

47 Por. M a r t i n , Thomas F.: *Psalmus gratiae Dei: Augustine's 'Pauline' Reading of Psalm 31*. *Vigiliae Christianae* 55, 2001, s. 154–155.

48 Číselný údaj pred lomkou tu predstavuje počet priamych biblických citátov, zatiaľ čo druhé číslo označuje počet nepriamych odkazov.

Na základe nášho exkurzu do Augustínovej exegézy v tejto časti máme teda možnosť lepšie pochopiť, ako pri výklade Žalmu 118 postupoval Hus a ako spôsob interpretácie Biblie u otcov ovplyvnil jeho prácu s biblickým textom. Avšak inšpiráciu, ktorú čerpal u patristických autorov, v tomto prípade zvlášť u Augustína, nemožno obmedziť len na oblasť exegézy. Augustínov komentár ako zdroj istej inšpirácie sa manifestuje tiež v myšlienkovom poslanstve, predstavenom Husom v jeho komentári k Žalmu 118.

Niektoré styčné body Augustínovho a Husovho komentára k Žalmu 118

*Ó, aké je nevyhnutné, aby spravodliví teraz volali o pomoc k Pánovi, lebo je utláčaná spravodlivosť, vládne svätokupectvo, pastieri blúdia na ceste, ľud kráča v ich šľapajach, vyhasla láska, rozmnožila sa neprávosť (por. Mt 24,12), a kto bude môcť obstáť (Zjv 6,17), ak Pán nepomôže svojim vyvoleným, ktorí z celého srdca volajú k nemu, aby slabosťou zdrvení nezahynuli vedno so zatratenými?*⁴⁹

Tieto Husove slová z jeho komentára k Žalmu 118 nie sú ničím iným, ako reflexiou nad súdobými problémami a stavom spoločnosti, v ktorej žil a tvoril svoje diela. Podobne ako slová žalmistu či myšlienky Augustína v *Enarratio in Psalmum* 118, vyjadruje tu Hus svoje obavy z pošliapavania Božieho zákona. Sú akoby výkrikom spravodlivého, ktorý túži kráčať po ceste Božích príkazov, avšak cíti sa nielen osamelý, ale dokonca ohrozený nepriateľmi, ktorí Boží zákon prekrúcajú a prenasledujú tých, čo ho chcú s úprimným srdcom zachovávať. V tomto ohľade predstavuje Augustínova a Husova doba do istej miery paralely. Podobne ako hipponský biskup, musel aj betlehemský kazateľ čeliť skorumpovanosti členov kléru, ktorí hľadali v cirkvi svoje záujmy, nie záujmy Ježiša Krista (por. Flp 2, 21).⁵⁰ Ak sa pozorne začítame do Husovho komentára, neunikne nám, že popri čisto biblicko-exegetických otázkach v ňom autor naráža na aktuálne problémy

⁴⁹ Jan Hus : *In Psal.* 118, 146, f. 328v: *O quam necessarium est nunc iustos clamare ad Dominum, ut salvum faceret, quia opprimitur iustitia, regnat simonia, pastores errant in via, plebs sequitur vestigia, refriguit charitas, superabundavit iniquitas, et quis poterit stare, nisi Dominus suos electos adiuverit, qui cordialiter ad eum clamant, ne infirmitate depressi pereant cum damnatis?*

⁵⁰ Por. napr. Augustinus : *En. in Ps.* 61, 6, s. 777: *Omnes qui terrena sapiunt, omnes qui felicitatem terrenam Deo praeferunt, omnes qui sua quaerunt, non quae Iesu Christi, ad unam illam civitatem pertinent, quae dicitur Babylonia mystice, et habet regem diabolum.*

svojej doby. Myšlienky sú však zasadené do biblického výkladu a podložené svedectvom Písma i citátmi stredovekých a patristických autorít, spomedzi ktorých čerpá Hus inšpiráciu najmä u Augustína v jeho *Enarratio in Psalmum* 118.

Ako však bolo povedané vyššie, hĺbka a komplexnosť biblického odkazu ukrytého v tomto žalme a rešpekt, ktorý v ňom vzbudzoval, dlho odrádzali Augustína od toho, aby sa vôbec pustil do jeho výkladu. Výsledný komentár, ktorý do značnej miery odráža jeho polemiku s pelagiánmi na tému zákona a pravej spravodlivosti, v sebe kondenzuje také množstvo myšlienok, že vzhľadom na ich rozsiahlosť je len veľmi ťažké súhrnne ich vyložiť na takom malom priestore. No pokúsme sa pozrieť aspoň na základnú myšlienkovú líniu, ktorá sa vinie obomi komentármi.

Žalm 118 ako taký vyzdvihuje predovšetkým dôležitosť Božieho zákona na ceste k blaženosti, po ktorej túžia všetci ľudia, dobrí aj zlí. No nie všetci vedía, ako k nej možno dospieť. Preto im prichádza na pomoc text Žalmu 118, kde čítame: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini* (Ž 118, 1).⁵¹ Blažení sú teda tí, ktorí nepoškvrnení kráčajú po ceste Pánovho zákona, a Hus, ktorý síce preberá Augustínov text, k tomu ešte dodáva, že nepoškvrnení sú tí, čo bez poškrvny smrteľného hriechu kráčajú po ceste, ktorou je Kristus, po ceste cností, po ceste Božieho zákona tým, že ho zachovávajú a naplňujú skutkami.⁵² V tomto bode sa jasne manifestuje jeho vznešená koncepcia cirkvi „bez škvrny či vrásky” (por. Ef 5, 27), ktorá bola pre neho trvalým ideálom, ku ktorému neprestajne smerovalo všetko jeho reformátorské úsilie.⁵³ Skutočnou hlavou cirkvi je

⁵¹ Augustinus: *En. in Ps. 118, serm. 1, 1, s. 1665: Ab exordio suo magnus psalmus iste, carissimí, exhortatur nos ad beatitudinem, quam nemo est qui non expetat. Quis enim usquam vel potest, vel potuit, vel poterit inveniri qui nolit esse beatus? ... Quia omnes quidem beatitudinem concupiscunt, sed quonam modo ad eam perveniatur, plurimi nesciunt? Ideo que hoc docet iste, qui dicit: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Tamquam diceret: Scio quid velis, beatitudinem quaeris; si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. Illud enim omnes, hoc autem pauci volunt, sine quo non pervenitur ad illud quod omnes volunt. Sed ubi erit quisque immaculatus, nisi in via? In qua via, nisi in lege Domini?*

⁵² Jan Hus: *In Psal. 118, 1, f. 272v: Immaculati id est sine macula mortalis peccati via 'id est in Christo', etiam in via virtutum lege ipsam custodiendo et opere implendo.*

⁵³ Hus vo svojej sociálnej kritike nadväzuje na Wyclifa a tvrdí, že smrteľný hriech zbaňuje každú svetskú aj cirkevnú autoritu jej práv. Rezolútne odmieta inštitucionalizmus a jedine morálna kvalita predstaviteľa svetskej či cirkevnej inštitúcie ho oprávňuje uplatňovať inštitucionálne práva. V tomto ohľade, ako píše Macek, išlo o úplne nový fenomén v myslení danej doby, i keď sa táto koncepcia formálne opierala o biblické a patristické autority (por. M a c e k , Joseph: *Jean Hus et les traditions Husites*. Paris 1973, s. 77).

jedine Kristus,⁵⁴ ktorý je „cesta, pravda a život“ (Jn 14,6) a ako dodáva Hus: „Rozumie sa cesta, aby sme verili, pravda, aby sme dúfali, život, aby sme milovali a v ňom požívali blaženosť.“⁵⁵ Preto prvoradou a najdôležitejšou vecou pre Husa bolo žiť v súlade s Božím zákonom,⁵⁶ a nie správne myslieť a usudzovať, ako to bolo častým javom vo vtedajšej teológii. Úloha cirkvi v jeho chápaní je v zásade etická⁵⁷: Dobrí a zlí sú oddelení, prví sú vyvolení, druhí zatratení.

Husov komentár sa teda sústreďuje predovšetkým na praktické uskutočňovanie Božieho zákona v kresťanskom živote. V podobnom duchu pripomína aj Augustín, že „každý, kto počul od Otca a naučil sa, prichádza k tomu, kto ospravedľňuje, aby zachovával Božie nariadenia nielen vo svojej pamäti, ale aj skutkami.“⁵⁸ Ako je však možné zachovávať Božie príkazy? Boží zákon je totiž neraz nejasný; ten však, kto ho miluje, aj to, čo v ňom nechápe, si ctí. A keď sa mu zdá, že mu niečo v ňom znie absurdne, nech sa skôr domnieva, že sa tak deje preto, lebo to nechápe a preto, že sa v ňom ukrýva niečo veľké.⁵⁹ Čo ale uschopňuje človeka počuť Božiu náuku a príkazy, nechať sa nimi poučiť a prijať ich do života? V tomto okamihu sa dostávame ku kľúčovému bodu Augustínovho výkladu *Enarratio in Psalmum* 118, ktorý skôr než samotný zákon kladie do popredia

54 V Husovom komentári k Žalmu 118 nachádzame tiež obraz cirkvi ako mystického tela, ktorého hlavou je Kristus a dobrí veriaci, vyvolení pre večný život, sú jeho údmi (por. napr. Jan Hus : *In Psal.* 118, 69, f. 303r: *Unde caput ecclesiae, dux christiani exercitus, Christus Iesus*). Na druhej strane zlí, ktorých čaká večné zatratenie, sú údmi Antikrista (por. Jan Hus : *In Psal.* 118, 134, f. 325r).

55 Jan Hus : *In Psal.* 118, 14, f. 280v: *Via scilicet ad credendum, veritas ad sperandum, vita ad amandum et fruendum*.

56 K významu Božieho zákona v husitskom hnutí pozri napr. F u d g e , Thomas A.: *The 'Law of God': Reform and Religious Practice in Late Medieval Bohemia*. In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice 1*. Ed. D. R. Holeton. Praha 1996, s. 53–54.

57 Por. S p i n k a , M.: *John Hus's Concept of the Church*. Princeton, New Jersey 1966, s. 256–257.

58 A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, serm. 32, 3, s. 1774: *Omnis enim qui audivit a Patre et didicit, venit ad eum qui iustificat impium, ut non solum memoria retinendo, verum etiam faciendo custodiat iustificationes Dei*. Tento Augustínov výrok preberá v modifikovanej forme prostredníctvom Lombardského vo svojom komentári tiež Hus (por. Jan Hus : *In Psal.* 118, 171, f. 337v; Petrus Lombardus: *Psalms.* 118, col. 1130C).

59 A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, serm. 31, 5, s. 1772: *Qui enim diligit Dei legem, etiam quod in ea non intellegit honorat; et quod ei sonare videtur absurde, se potius non intellegere, et aliquid magnum latere ibi iudicat*. Cit. v Jan Hus : *In Psal.* 118, 165, f. 335v; por. Petrus Lombardus: *Psalms.* 118, col. 1128B–C.

dôležitosť milosti,⁶⁰ ktorá ospravedľňuje hriešnika a uschopňuje ho pochopiť a zachovávať Božie nariadenia. Avšak pochopeniu predchádza viera, ktorá je opäť daná človeku Božou milosťou.⁶¹ Podobne sa vyjadruje tiež Hus, ktorý hovorí, že človek je slabý na to, aby silou vlastnej vôle dokázal skutkami zachovávať Božie nariadenia,⁶² a preto akékoľvek jeho konanie musí predchádzať Božia milosť.⁶³ Dôvody prečo človek nie je schopný zachovávať Božie príkazy, sú rôzne. Ako podotýka Augustín: „Iné je totiž nevyplniť Božie príkazy či už pre slabosť alebo pre neznalosť, iné zas sa od nich odvrátiť kvôli pýche.“⁶⁴ A tak, ako pripomína Hus, „nik nemôže dôjsť k životu, iba ak skrze pokoru, ktorá je hlavou všetkých cností.“⁶⁵ A touto hlavou, ktorá predstavuje pre nás vzor pokory, je sám Kristus.⁶⁶ Bez pokory nemôžeme dôjsť k blaženosti, ona je „rebríkom pri výstupe“⁶⁷ k Bohu. Aby sme sa však stali pokornými, musí nás Boh vychovávať prostredníctvom utrpenia, v ktorom nám je útechou nádej v budúcu blaženosť;⁶⁸ je to nádej, ktorá dala silu mučeníkom, aby vytrvali vo viere až do konca.⁶⁹ Ale

⁶⁰ Por. napr. A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, serm. 7, 1, s. 1682; tiež Jan H u s : *In Psal.* 118, 17, f. 281v: *Sicut Christus per gratiam iustificat impium.*

⁶¹ V tomto bode si treba uvedomiť, že Augustínov vplyv na mysliteľov neskorého stredoveku možno badať zvlášť v tom, čo sa zvykne nazývať „politický augustinizmus“, založený na teórii predomnancie milosti. Podľa tejto teórie len ten človek, ktorý je v stave milosti, má právo požívať autoritu či vlastniť majetok. Por. S a a k , Eric L.: *Scolastique tardive.* In: *Encyclopédie Saint Augustin – La Méditerranée et l'Europe IVe-XXIe siècle.* Ed. A. D. Fitzgerald. Paris 2005, s. 1300.

⁶² Jan H u s : *In Psal.* 118, 5, f. 276r: *Sine gratia Dei viribus propriae voluntatis ad faciendum ea infirmus sum.*

⁶³ Jan H u s : *In Psal.* 118, 12, f. 279v: *Et homo suis viribus ad meritum plene venire non potest, nisi gratia hominem praevenerit et praeventum adiuvet et perficiat.*

⁶⁴ A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, serm. 9, 1, s. 1689: *Aliud est quippe mandata Dei per infirmitatem vel ignorantiam non implere; aliud ab eis per superbiam declinare.*

⁶⁵ Jan H u s : *In Psal.* 118, 153, f. 330v: *Nemo vivificatur nisi per humilitatem, quae est caput omnium virtutum.* Por. Petrus Lombardus: *Psalm.* 118, col. 1122B–D.

⁶⁶ Augustín sa s obľubou vracia k myšlienke, že Kristova pokora, prejavujúca sa v jeho ochote zomrieť za svet na kríži, sa stala liekom na ľudskú pýchu. Pozri napr. Augustínus: *En. in Ps.* 118, serm. 9, 2, s. 1690; cit. v Jan H u s : *In Psal.* 118, 22, f. 284r: *Et eius irrisam a Iudaeis crucem totamque humilitatis christianae medicinam.* Obraz Krista lekára sa často vyskytuje v Augustínovej spisbe a je hojne prítomný tiež v kázňach a dielach ladených v protipelagiánskom duchu.

⁶⁷ Jan H u s : *In Psal.* 118, 176, f. 339r: *Scala ad ascendendum.*

⁶⁸ Por. Jan H u s : *In Psal.* 118, 50, f. 394v.

⁶⁹ Jan H u s : *In Psal.* 118, 51, f. 295r: *In hac humilitate, hoc est in hac tribulatione, spes consolata est, quae data est in verbo Dei pollicentis adiutorium, ne deficiat fides martyrurum.* Por. A u g u s t i n u s : *En. in Ps.* 118, serm. 15, 3, s. 1712.

človeku hľadajúcemu Boha nič neprospeje, keď aj život položí za Krista, pokiaľ jeho motívom nie je láska (*caritas*).⁷⁰ Ona je rozlišujúcim znakom kresťana. Hus je všeobecne presvedčený, že viera bez skutkov nespasí, jedine viera formovaná v láske (*fides caritate formata*) je spásnou vierou. Pri konaní dobrých skutkov je rozhodujúca dobrá vôľa človeka; úmysly srdca, ktoré sú skryté ľudom, vidí totiž len Boh, a preto: „Dobrá vôľa, ktorá nie je schopná vykonať skutok, sama o sebe stačí, a stačí aj Bohu. Ak totiž nemáš nič, čo by si dal, daj vôľu, ktorú máš, a dal si všetko.“⁷¹

Jednou z prekážok nasledovania Krista, ako na to zhodne poukazujú obaja autori, je chamtivosť.⁷² Pri výklade Žalmu 118, 36 sa Hus opäť odvoláva na Augustína, ktorý držiak sa slov apoštola vyhlasuje, že v uctievaní Boha nezištne človeku bráni chamtivosť, „koreň všetkého zla“ (1 Tim 6, 10).⁷³ V tejto súvislosti treba podotknúť, že Augustín kládol veľký dôraz na bezúhonnosť života kňaza. Jeho atribútmi mali byť popri iných cnostiach najmä pokora a chudoba.⁷⁴ V časti, kde Hus pranieruje chamtivosť, cituje aj Augustínov text *De sermone Domini in Monte*⁷⁵ a následne mu s akýmsi povzdychom adresuje tieto slová:

Vere, sancte Augustine, iuristam, theologum, praelatum, praedicatorem, confessorem et vicarium rarum invenies, qui, etsi non totaliter declinat cor suum in avaritiam, secundum tuam, imo verius Sancti Spiritus, regulam, tamen corde duplici agitur. Nam etsi beatitudinem praetendit proximi, affectum non excutit sui lucri, cum tamen dicat Veritas Matthaei 10: Excutite

⁷⁰ Por. napr. Jan Hus: *In Psal.* 118, 159, f. 333r; Augustinus: *En. in Ps.* 118, serm. 30, 7, s. 1769.

⁷¹ Jan Hus: *In Psal.* 118, 108, f. 315v: *Bona voluntas, cui non est facultas operis, sufficit sibi ipsi, sufficit etiam Deo. Si enim nihil dare habes, da voluntatem, quam habes, et totum dedisti.*

⁷² V období počiatkov českej reformácie sa viacerí kazatelia začali vracieť k evanjelióvemu ideálu kňazstva a podobne ako Jan Milíč z Kroměříže, zanechali majetok a v chudobe sa venovali kazateľskej činnosti.

⁷³ Augustínus: *En. in Ps.* 118, serm. 11, 6, s. 1699: *Ut eum gratis colamus; quod impedit avaritia radix omnium malorum.* Por. Jan Hus: *In Psal.* 118, 36, f. 289r.

⁷⁴ K Augustínovmu chápaniu kňazstva pozri napr. C e r i o t t i, Giancarlo: *Sant' Agostino: Sul sacerdozio – pagine scelte dai Discorsi.* Piccola Biblioteca Agostiniana 8. Roma 1985; P e l l e g r i n o, Michele: *The True Priest: The Priesthood As Preached and Practiced by Saint Augustine.* Villanova 1988; L i c h n e r, Miloš: *Pohýňaný milosťou k službe v pokore. Žité a ohlasované kňazstvo podľa svätého Augustína.* In: *Patristická literatúra a európska kultúra.* Ed. H. Panczová. Bratislava 2008, s. 65–83.

⁷⁵ Por. Augustínus: *De sermone Domini in Monte* 2, 43. Ed. A. Mutzenbecher. CCSL 35. Turnhout 1967, s. 134; cit. v Jan Hus: *In Psal.* 118, 36, f. 289r.

*pulverem de pedibus vestris (Mt 10,14), id est temporalis lucri commodum de affectibus vestris.*⁷⁶

Už v tomto diele cítiť Husovu ostrú kritiku cirkevnej i svetskej hierarchie,⁷⁷ tých učiteľov, ktorí síce vyučujú ľud – slovami Augustína povedané – v zdravej náuke,⁷⁸ ale sami podľa tohto učenia nežijú. Takí nie sú hodní sedieť na Mojžišovej, Petrovej či Kristovej stolici.⁷⁹ Hus odsudzuje skutočnosť, že cirkev dovolila bohatým, aby sa postavili do čela cirkevných inštitúcií bez ohľadu na ich morálnu a kultúrnu úroveň. V tomto zmysle zachádza omnoho ďalej ako Augustín, ktorý striktno odlišuje bezúhonnosť a osobný život kňaza ako človeka od jeho kňazskej a kazateľskej služby, ktorá mu bola daná ako nezaslúžený dar Božou milosťou.

Ako sme mali práve možnosť vidieť, Hus sa vo svojom komentári k Žalmu 118 neobmedzoval iba na komentovanie uznávaných autorít v danej oblasti, ale obohatil text aj o svoje vlastné reflexie, ktoré síce nie sú príliš rozsiahle, rozhodne však vrhajú svetlo na jeho praktické chápanie kresťanstva. Pri komentovaní jednotlivých autorov preukazuje istý stupeň zrelosti a samostatného úsudku. Navyše je vo voľbe jednotlivých tém nešpekulatívny a praktický: prednostne sa zaoberá etickými a morálnymi otázkami, ktoré súvisia s duchovnou premenou života. Jednotlivé myšlienky podopiera predovšetkým Písmom a vo svojej práci čerpá hojne z cirkevných otcov, z ktorých na prvom mieste v jeho komentári stojí práve Augustín, ktorý ho inšpiroval nielen svojou exegézou, ale aj myšlienkovým odkazom. Hoci sa

⁷⁶ Jan Hus : *In Psal.* 118, 36, f. 289r.

⁷⁷ Jan Hus : *In Psal.* 118, 115, f. 318r: *O maligni spiritus et maligni fornicatores, avari, gulosi, luxuriosi, simoniaci, virginum destructores, nequitiae constructores, maligni laici, maligniores scholares, sed malignissimi presbyteri, declinate a me, ne societate pessima malignis moribus in perscrutatione mandatorum Dei me damnabiliter retardetis, quia tunc scrutabor mandata Dei.*

⁷⁸ Augustinus : *De doctr. christ.* 4, 31, 64, s. 167: *Doctrina sana, id est christiana.*

⁷⁹ Por. napr. Jan Hus : *In Psal.* 118, 2, f. 274v. V diele *De ecclesia* zachádza Hus ešte ďalej a hovorí, že tí, čo ani neučia pravdu ani nekonajú dobro, majú ešte menšiu cenu. Najhorší zo všetkých sú však tí, ktorí zakazujú vyučovať zdravú náuku, pričom prekrúcajú pravdu, aby ju prispôbili svojim vlastným žiadostivostiam (por. *M. Johannes Hus Tractatus De ecclesia* 18A–R, s. 157–173). Zaujímavé je, že na tomto mieste sa Hus odvoláva predovšetkým na texty z Augustína, zvlášť z jeho *Enarrationes in Psalmos* či *Tractatus in Iohannis evangelium*, avšak sotva môžeme súhlasiť s tým, že by Augustín nabádal svojich veriacich rozhorčených nad neprístojným správaním svojich pastierov k tomu, aby ich učenie nenásledovali (por. Augustinus : *De doctr. christ.* 4, 27, 59, s. 164).

Hus v tomto diele v zásade neodchyľuje od učenia cirkvi, môžeme v ňom už badať zárodky jeho revolučnej ideológie ako ozveny doby a odraz duchovného i sociálneho vývoja v Českom kráľovstve na sklonku 14. a na počiatku 15. storočia.

DIE PRÄSENZ VON AUGUSTINUS' AUSLEGUNG DER *ENARRATIO IN PSALMUM* 118 IN HUSSENS KOMMENTAR ZU PSALM 118

Die Studie verfolgt das Ziel, die Präsenz patristischer Autoritäten in Hussens Kommentar zu Psalm 118 unter besonderer Berücksichtigung von Augustinus und seiner *Enarratio in Psalmum* 118 zu hinterfragen. Hussens Kommentar zu Psalm 118 ist der längste seiner in Latein verfassten Auslegungen der Psalmen, die als Serie von Vorlesungen an der Prager Theologischen Fakultät entstanden. Im ersten Teil verweist die Autorin des Beitrags auf die Tatsache, dass Hus sehr kompetent die Schrift zitiert und seinen Kommentar vornehmlich aus Zitaten und Kommentaren anderer anerkannter Autoritäten zusammenstellt. Hus hat diese Kommentare häufig hintereinander verwendet und mitunter lässt sich nur schwer bestimmen, welche Gedanken Hussens eigene sind und welche von anderen Autoritäten stammen.

Eine besondere Betonung misst Hus dabei den Kirchenvätern bei, deren Kommentare er entweder direkt zitiert oder diese aus späteren mittelalterlichen Werken übernimmt. Wie aus der statistischen Forschung hervorgeht, treten unter den patristischen Autoritäten besonders die Gedanken des hl. Augustinus in den Vordergrund, der signifikant im gesamten Werk von Hus präsent ist. Hus zitiert vor allem dessen *Enarratio in Psalmum* 118, aber auch weitere Werke, vor allem dessen *sermones* sowie die exegetischen Homilien. Augustinus inspirierte als hervorragender Prediger und Kenner der hl. Schrift Hus sowohl mit seiner Art und Weise der Interpretation der Bibel als auch durch sein gedankliches Vermächtnis. Hus interpretierte die Schrift – ähnlich wie die Kirchenväter – durch die Schrift, und unter der Voraussetzung, dass die Bibel eine Einheit darstellt, erläuterte er die Psalmen im Lichte der neutestamentlichen Theologie. Augustinus' *Enarrationes in Psalmos* symbolisieren den Höhepunkt seiner exegetischen Arbeit und der Kommentar zu Psalm 118 entstand als letzter in der Zeit seiner polemischen Auseinandersetzungen mit den Pelagianern zum Thema Gnade und wahre Gerechtigkeit. Wenngleich Psalm 118 vor allem das Gesetz lobt, tritt sowohl bei Augustinus als auch bei Hus in deren Kommentar die Wichtigkeit der Gnade in den Vordergrund, ohne die man nicht glauben und das göttliche Gebot einhalten kann. In seiner Auslegung dieses Psalms erscheint Hus nicht als spekulativer Theologe, sondern er hebt eher die Moral sowie das praktische christliche Leben hervor. Zur Seligkeit kann nur derjenige gelangen, der in Demut auf dem Wege der Lex Dei schreitet und in der Liebe verankert ist, die das entscheidende Kriterium unserer guten Taten darstellt. Wenngleich sich Hus in vielem auf die Gedanken des Augustinus und anderer Autoritäten stützt, muss in diesem Kommentar ein Echo seiner revolutionären Bemühungen um eine Reform der Kirche und der Gesellschaft zu Beginn des 15. Jahrhunderts gesehen werden.

